

TEMA DE PORTADA DEL SUPLEMENT “LLIBRES” DE EL PERIÓDICO DE CATALUNYA, 13 d'abril de 2006

LLETRES REPUBLICANES

ANDREU MAYAYO I ARTAL

El 75è aniversari, demà, de la proclamació de la Segona República espanyola ha passat gairebé desapercebut entre els editors: les novetats són escasses i marcades, en el seu contingut, per l'inici de la guerra civil, del qual es compliran el juliol vinent 70 anys. El conflicte bèl·lic no era inevitable, però és un fet que ho condensa i ho resumeix tot, i que mediatitza l'anàlisi del període republicà. Així, per a la majoria de la historiografia, espanyola i estrangera, l'anàlisi de la Segona República, sense identitat pròpia, és el pòrtic explicatiu de la guerra civil. De tota manera, es poden trobar, rastrejant, alguns estudis sobre els anys previs a la guerra i, d'una manera especial, d'aquella primavera del 1931, en què tot el que era sòlid s'esvaïa en l'aire i els somnis es feien realitat, com el de la coeducació a les aules escolars i el de compartir, homes i dones, l'espai públic a les fàbriques i les platges.

LA CAIGUDA DE LA MONARQUIA.

La dictadura de Miguel Primo de Rivera (1923-1929) només va aconseguir ajornar l'esgotament del sistema liberal oligàrquic de la Restauració, ferit de mort després de la profunda crisi oberta pel trienni bolxevic (1917-1920). Al capdavall, també va arrossegar en la seva desfeta la Corona. El general Dámaso Berenguer va explicar el seu fracàs d'enfortir moralment i constitucionalment la monarquia en el seu llibre: *De la dictadura a la República* (Ed. Giner, 1975). A mitjans de febrer del 1931, el va substituir a la presidència del Govern l'almirall Juan Bautista Aznar-Cabanas, que va convocar eleccions municipals per al diumenge 12 d'abril. L'onada republicana era imparable, tal com la descriu el liberal Miguel Maura a *Así cayó Alfonso XIII* (Ariel, 1968), cervell del Govern provisional republicà, anomenat Comitè Revolucionari. Shlomo ben Ami, exambaixador d'Israel a Espanya i exministre d'Afers Estrangers del seu país, exposa amb claredat, a *Los orígenes de la Segunda República. Anatomía de una transición* (Alianza, 1990), la contundència de la ruptura institucional, de règim i de vida, en un marc, no obstant, d'absència de violència política. Per acabar, una joia bibliogràfica, l'anàlisi política del doctor Jaume Aiguader, el representant d'Estat Català a Catalunya durant la dictadura i primer alcalde republicà de Barcelona, en un opuscle editat amb motiu del canvi de règim: *Catalunya i la revolució* (Arnau de Vilanova, 1931).

EL SISTEMA DE PARTITS.

La Segona República va comportar un funcionament multipartidista, que va donar origen a nous subjectes polítics, superadors de la política tornista de la Restauració, que operaven sota unes noves regles electorals on al sufragi universal masculí s'hi va afegir, l'octubre del 1931, el femení, si bé no es va poder exercitar fins al novembre del 1933. Els últims anys del franquisme, aquella situació republicana va

atraure els estudiosos com a precedent de funcionament democràtic. Javier Tusell en va ser un pioner amb llibres com *La Segunda República en Madrid: elecciones y partidos políticos* (Tecnos, 1970) i *Las elecciones del Frente Popular* (Edicusa, 1971). A Catalunya, Isidre Molas va inaugurar els estudis d'estasiologia amb la seva anàlisi de la Lliga Regionalista *El sistema de partits políticos a Catalunya, 1931-1939* (Edicions 62, 1974), on va recopilar els resultats, va explicar el complex sistema electoral de majories i minories i va situar les diferents forces polítiques. Mercedes Vilanova, especialista no només a comptar vots sinó a interpretar el silenci dels abstencionistes, va escriure el 1986 l'*Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, ara reeditat per Enciclopèdia Catalana.

LA CATALUNYA REPUBLICANA.

La República va reconèixer el dret d'autogovern de Catalunya amb la institucionalització de la Generalitat. La discussió de l'Estatut d'autonomia va marcar un punt àlgid en el debat parlamentari. Per entendre les tensions que va generar aquell debat segueix sent de gran utilitat el treball de Josep Maria Roig *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents* (Curial, 1978). El paper central que va ocupar en la vida política d'aquells anys Esquerra Republicana de Catalunya, partit nascut amb la Segona República, té el seu gran estudi a *Quan Catalunya era d'Esquerra* (Edicions 62, 1986), d'Anna Sallés. La veritat és que ERC era més un sentiment que una organització, més un conglomerat que una sola peça. Joan B. Culla, a *El catalanisme d'esquerra. Del grup de 'L'Opinió' al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, 1928-1936* (Curial, 1977), analitza la trajectòria d'un dels components fonamentals del republicanisme nacionalista d'esquerres. En una visió més cultural, s'ha de valorar l'anàlisi innovadora en la seva època d'Enric Ucelay-Da Cal, *La Catalunya populista* (La Magrana, 1982).

LA CONFLICTIVITAT SOCIAL.

Els canvis que el nou règim republicà va voler introduir en la qüestió agrària, els aparells de l'Estat i la gènesi del Front Popular estan analitzats en un llibre fonamental: *Tres claves de la Segunda República* (Alianza, 1985), del legendari Manuel Tuñón de Lara, especialista en la història del moviment obrer contemporani. Pel que fa al tema agrari continua sent de referència el clàssic d'Edward Malefakis *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX* (Ariel, 1971). L'hispanista nord-americà encertava a qualificar de tímida i insuficient la reforma agrícola impulsada pels republicans, que es va mostrar incapaç de saciar la fam de terra de les masses de jornalers.

La República va inaugurar la seva singladura en plena recessió econòmica internacional, cosa que va provocar la contracció del comerç internacional. La devaluació de la pesseta no va aconseguir estimular les exportacions, que van caure en picat, i va afectar negativament els rendistes, que van optar per l'evasió de capitals. Un escenari que va agreujar la lluita de classes, tal com diu el títol clàssic d'Albert Balcells *Crisis económica y agitación social en Cataluña, 1930-1936* (Ariel, 1971) i, el més recent, de Julián Casanova, *De la calle al frente. El*

anarcosindicalismo en España, 1931-1939 (Crítica, 1997). De la mà de la flamant ministra d'Educació, Mercedes Cabrera, el lector pot aproximar-se a la trinxera del davant de la lluita de classes: *La patronal ante la Segunda República. Organizaciones y estrategia, 1931-1936* (Siglo XXI, 1983).

CAPELLANS I MILITARS.

El diàleg entre l'Església i la República va ser impossible des del primer moment. Un dels pocs que ho van intentar, des del camp clerical, va ser el cardenal arquebisbe de Tarragona Francesc Vidal i Barraquer, que anys més tard es va negar a firmar la carta pastoral de suport a la croada de Franco. Als jesuïtes i historiadors Miquel Batllori i Víctor Manuel Arbeloa es deu la publicació dels documents de l'arxiu del cardenal, a *Església i Estat durant la II República espanyola, 1931-1936* (Abadia de Montserrat, 1971-1991).

Tampoc va ser gens fàcil el diàleg amb els militars. Molts van acceptar de mala gana la prejubilació prevista en l'anomenada *lleï Azaña*. No obstant, el principal problema va derivar dels «**africanistes**», *salvapàtries*, tal com explica l'historiador i militar Gabriel Cardona en la seva tesi doctoral, publicada amb el títol *El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil* (Siglo XXI, 1983).

EL FRONT POPULAR.

Poques eleccions com les del febrer del 1936, on el Front Popular es va alçar amb la victòria per uns centenars de milers de vots, han estat tan decisives per a la història d'Espanya. La duresa de la repressió del moviment insurreccional, l'octubre del 1934, i el context internacional d'ascens del feixisme va ajudar a germinar el Front Popular tal com indiquen els treballs de Santos Juliá *Orígenes del Frente Popular en España, 1934-1936* (Siglo XXI, 1979) i de Ricard Vinyes *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català* (Curial, 1983). Vint anys després, Sandra Souto torna al mateix tema, amb noves preguntes sobre el moviment revolucionari del 1934 i l'acció col·lectiva, en el llibre *Y ¿Madrid? ¿Qué hace Madrid?* (Siglo XXI, 2004).

MEMÒRIES PERDUDES.

La densitat d'esdeveniments històrics que es van donar durant la República va ser tan gran que aquells pocs anys, plens d'emocions i il·lusions, resumeixen la vida de moltes persones que van prendre partit fins a escalabrar-se en el molí de la història. D'aquí arrenca la gran quantitat de memòries i evocacions que tenen el període republicà com a epicentre narratiu. La República va continuar vivint a l'exili, com a referent moral, paradís perdut i, fins i tot, font de discussió, de la ploma de molts polítics que van intentar passar comptes.

En primer lloc, cal destacar les memòries polítiques dels dos presidents de la República: Niceto Alcalá Zamora (Planeta, 1977) i Manuel Azaña (Crítica, 1971),

dues visions complementàries d'un terrinent, liberal i catòlic i d'un ateneista, republicà i anticlerical. Del camp socialista va tenir un èxit extraordinari *La forja de un rebelde* (Losada, 1958), d'Arturo Barea, llibre de capçalera dels joves socialistes durant el franquisme. Del món anarcosindicalista val la pena el llibre valent i sense embuts de Juan García Oliver *El eco de los pasos* (Ruedo Ibérico, 1978), dirigent de la FAI, amb un currículum impressionant: de pistolero a ministre de Justícia del Govern de Francisco Largo Caballero durant la guerra.

Del republicanisme catalanista, liberal i democràtic, van marcar profunda empremta en la historiografia antifranquista les obres d'Amadeu Hurtado, figura important en la rebotiga de l'Estatut –*Quaranta anys d'advocat* (Ariel, 1964)–; de Carles Pi i Sunyer, mà dreta de Francesc Macià en els primers governs de la Generalitat i segon alcalde republicà de Barcelona –*La República y la guerra* (México, Oasis, 1974)–; de Claudi Ametlla, representant del republicanisme moderat i elitista d'Acció Catalana –*Memòries polítiques, 1918-1936* (Catalònia, 1979)–, i de Pere Bosch Gimpera, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona i conseller de Justícia durant un període de la guerra civil –*Memòries* (Edicions 62, 1980).